

KAPITTEL 8

Avsluttende diskusjon: bekymringsarbeidets dilemmaer og muligheter

I denne boka har vi utforsket hvordan myndighetenes endrede kurs i forebygging av voldelig ekstremisme etter 22. juli utspiller seg hos dem som er tildelt en nøkkelrolle i dette arbeidet, lokalt politi. Med handlingsplanenes nye forståelser, nye arbeidsmetoder og med nye allierte skulle politiet settes i stand til å oppdage, stanse og helst reversere prosesser av den typen som Breivik antas å ha gått gjennom de siste årene før han drepte 77 mennesker og rystet en hel nasjon. Likevel har vi altså hatt to nye terrorangrep på norsk jord i dette tidsrommet. Denne boka byr ikke på konkrete, originale forslag til hvordan dette kunne vært forhindret. Men kanskje bidrar nærbildene vi gir av politiets manøvrering i dette feltet til nye innsikter i mulighetene og begrensningene som ligger i selve problemforståelsen og handlingsmåtene som følger av denne, så vel som til en dypere forståelse av nye dilemmaer som oppstår i kjølvannet av den opptrappede innsatsen mot terror.

Vi mener vår utforskning av konstruksjonen *bekymring* bidrar med slike innsikter. Vi mener å ha demonstrert at bekymring er en nokså vag og fleksibel konstruksjon, og at det slett ikke er klart hva som egentlig menes når myndighetene og forebyggerne bruker ordet. Vi har forsøkt å vise hvordan denne vagheten også gjør konstruksjonen fleksibel, rommelig og virksom. En av effektene av dette er opplevde sammenhenger mellom sentrale opplevelser og fenomener – for eksempel en nærståendes uro over en person som ser ut til å være i en uheldig utvikling, og myndighetenes behov for inngripen i folks privatliv. Vi har sett at begrepet bidrar til å binde ulike fenomener, sektorer og erfaringer sammen i et tenkt hele, på en måte som impliserer felles opplevelser, vurderinger og interesser. Samtidig ser vi at det er en risiko for at begrepet

usynliggjør eller underspiller motstridende forståelser, agendaer og interesser. Gjennom kapitlene har vi diskutert dette fra ulike vinkler og med utgangspunkt i ulike temaer. I kapittel 1 og 2 stilte vi de overordnede spørsmålene, diskuterte hvordan vår forskning skriver seg inn i den eksisterende litteraturen på feltet, og redegjorde for vår problemstilling og hvordan vi konkret gikk fram for å undersøke den. I kapittel 3 diskuterte vi det vi mener er særlig sentrale politiske og faglige premisser i regjeringens handlingsplan for det bekymringsarbeidet vi undersøker, nemlig tanken om at forebyggingsarbeidet skal foregå på bred front, og at forebyggingen av ekstremistisk vold må starte i god tid før volden er et faktum. I kapittel 4 så vi på konstruksjonen bekymring i det konkrete forebyggingsarbeidet. Vi argumenterte for at bekymring er egnet til å skape meningsfylte sammenhenger og forbindelser, mellom de forståelsene, agendaene og aktørene som inngår i arbeidet. Samtidig pekte vi på at den samme konstruksjonen kan tenkes å underspille ulike spenninger og motsetninger, som i aller høyeste grad erfares og håndteres av de som jobber i feltet. I kapittel 5 beskrev og diskuterte vi hvordan lokalt politi organiserer sitt arbeid i dette feltet, hvor de er tildelt en nøkkelrolle. Vi viste fram noen utfordringer og dilemmaer som politiet møter, knyttet til bekymringsarbeidets vage innhold og rammer, dets innebygde spenninger og den relative mangelen på styring ovenfra. I kapittel 6 utforsket vi denne vagheten og utydeligheten videre i en diskusjon om politiets behandling av bekymring i konkrete saker. De skal skille mellom «reell» og «grunnløs» bekymring, og samtidig balansere mellom risikoen som ligger i det å gjøre for lite, og risikoen for å gjøre for mye, og i verste fall forsterke problemet man forsøker å motvirke. Vi viste at dette oppleves som en krevende oppgave omfattet av stor usikkerhet, og at politiets «bekymringsblikk» baserer seg mer på (felles) akkumulert erfaring og «magefølelse» enn på systematisert, overlevert kunnskap. I kapittel 7 tok vi for oss ett av politiets sentrale virkemidler i bekymringsarbeidet, nemlig formaliserte samtaler. Via politifolkenes beskrivelser og refleksjoner rundt slike samtaler, utforsket vi noen av spenningene som vi har vist i tidligere kapitler, særlig mellom kontroll og omsorg – eller mer konkret mellom etterretning og «hjelp» og det potensielt problematiske i at en politiintervensjon motiveres av lovlige ytringer.

Vi mener våre samlede funn gir grunn til å spørre: Er det sånn at *bekymring* snarere enn å gi et presist språk til det som står på spill, bidrar til å tone ned spenningene som preger feltet og forebyggingsarbeidet? Det kan se ut som de grunnleggende premissene som følger av forståelsesrammen – bred innsats og tidlig intervensjon – bidrar til å utdeliggjøre grenser og motsetninger. Mange av de sentrale poengene i boka berører det vi har pekt ut som den «ytre» spenningen, mellom samfunnssikkerhet og demokrati og individets rettssikkerhet. For de som skal gjøre selve forebyggingsarbeidet blir spørsmålet som vi har sett å finne den rette balansen: Når fellesskapets trygghet muligens står på spill, hvor ligger lista for når myndighetene skal blande seg inn i enkeltmenneskers liv?

La oss først slå fast: Bekymring som forståelsesramme bringer med seg en del positive effekter. En av dem er en anerkjennelse av mulige sammenhenger i menneskenes liv og sinn, for eksempel mellom vanskelige eller traumatiske livserfaringer og tilbøyelighet til vold. En annen er erkjennelsen av at det individuelle livet henger sammen på måter som trosser det offentliges inndeling i sektorer og etater, og at tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid er både naturlig og nødvendig for best mulig innsats overfor individer i risiko. Bekymring og bekymringsarbeid tar høyde for kompleksiteten i hva som leder noen individer og grupper til voldelig ekstremisme, framfor å redusere det til et spørsmål om ideologi eller religion, eller kriminelle/voldelige tilbøyeligheter. Særlig gjelder dette sammenhengen mellom risikoen for å bli voldelig ekstremist og ulike former for sårbarhet som ikke har direkte tilknytning til ideologi og politikk, som fattigdom, rus og voldsutsatthet, for å nevne noe.

Samtidig må vi spørre oss: Hvilke negative konsekvenser kan det ha at det som oppfattes som bekymringsverdig i dag kommer til uttrykk som frykt for terror, der innrammingen tidligere trolig ville vært marginalisering, sosiale konflikter eller klasse? Denne endringen blir tydelig når man ser nærmere på hvilke grupper som oftest omfattes av myndighetenes bekymring. At marginaliserte individer og grupper er i flertall her er anskueliggjort i vår bok, og også for eksempel i sikkerhetstjenestens egen rapport om ekstreme islamistiske miljøer (Politiets sikkerhetstjeneste, 2016). Når marginalisering via myndighetenes bekymring sees i lys av terrorfaren får den en ny og sikkerhetspolitisk valør.

For bekymringsarbeiderne i politiet oppsummeres det kanskje vanskeligste dilemmaet i det negative begrepet «meningspoliti». Går man ut fra handlingsplanens definisjoner kan man si at det som skal utløse bekymring hos politiet ikke er meninger *i seg selv*, men en bevegelse i retning av det klart kriminelle (ekstremistisk vold). Straffeloven utgjør dermed en klar og artikulert offisiell avgrensing mellom det bekymringsverdige (avvik) og det som ikke er bekymringsverdig (normalitet). I teorien setter også politifolkene klare grenser ved *vold*: Det er vold og voldelighet som er problematisk, ikke ekstreme meninger. Likevel ser vi mange eksempler i materialet på at politiet ikke bare intervensjoner overfor enkeltpersoner på bakgrunn av oppfatninger og ytringer, men også tar oppgaven med å forsøke å modifisere dem, for eksempel i en bekymringsamtale. Vi har forsøkt å vise at slike tilfeller ikke må forstås som uttrykk for feilvurderinger eller overivrighet hos den enkelte bekymringsarbeideren, risikoen for «meningspoliti»-virksomhet ligger innbakt i selve handlingsplanen og dens forståelse av *radikalisering* som årsak og tidlig intervensjon som løsning.

Vi mener våre funn også viser at bekymringsregimet har en tendens til å blande sammen samfunnets agendaer for sosial velferd på den ene siden og sikkerhet på den andre. Dette kommer sterkest til uttrykk i politiets sentrale verktøy, bekymrings- eller avklaringsamtalen, der to klasser av hensikter og virkemidler – gjerne uttrykt som «politisporet» og «hjelpesporet» – kommer sammen. I politisporet skal samtalene frambringe etterretning, informasjon som kan belyse bekymringsaken, men som også kan brukes mot individet i en etterforskning og potensiell straffesak. De skal produsere avskrekking gjennom å framholde konsekvensene av ekstreme holdninger og handlinger. Samtidig skal politiet hjelpe; skape tillit ved å tilby bistand til å finne arbeid eller bolig og på den måten skape en forskjell i livene til personer det er bekymring for. Slik kan man si at en sikkerhetsrelatert og en sosiopolitisk agenda smelter sammen; politiet påtar seg rollen som sosialarbeidere og blir en kanal til velferdstjenestene. Sosial- og velferdstjenester kan fungere som midler for å nå sikkerhetspolitiske mål, og overfor enkeltindividene; som «bestikkelser» for å bidra med opplysninger som i siste instans kan bli brukt mot dem i en straffesak.

Denne boka viser fram og diskuterer dilemmaer i dette arbeidet, men kommer ikke med så mange konkrete forslag til endring. Vi mener det er et stort behov for en bredere diskusjon innad i politiet og andre instanser som driver forebygging av ekstremisme om hvilken innretning et slikt arbeid skal ha. Det samme gjelder i forholdet mellom justisvesen og samfunnet for øvrig: Når forebyggingen av vold og terror involverer «alle», bør det være større årvåkenhet rundt de dilemmaene det skaper. Vår klare anbefaling er at myndighetene ser nærmere på disse utfordringene når neste handlingsplan på dette feltet skal utvikles.

Men vi oppfordrer ikke bare til årvåkenhet hos myndigheter og politikere. Vi håper vi har lyktes med å vise fram hvordan dilemmaene vi har utforsket knytter seg til verdier som angår hele samfunnet: rettsikkerhet, ytringsfrihet, religionsfrihet og fellesskap, for å nevne noen. Diskusjonen om hvordan vi best tar vare på demokratiet samtidig som vi beskytter oss mot polarisering, ekstremisme og terror er for viktig til å bli overlatt til dem som lager handlingsplaner alene.

